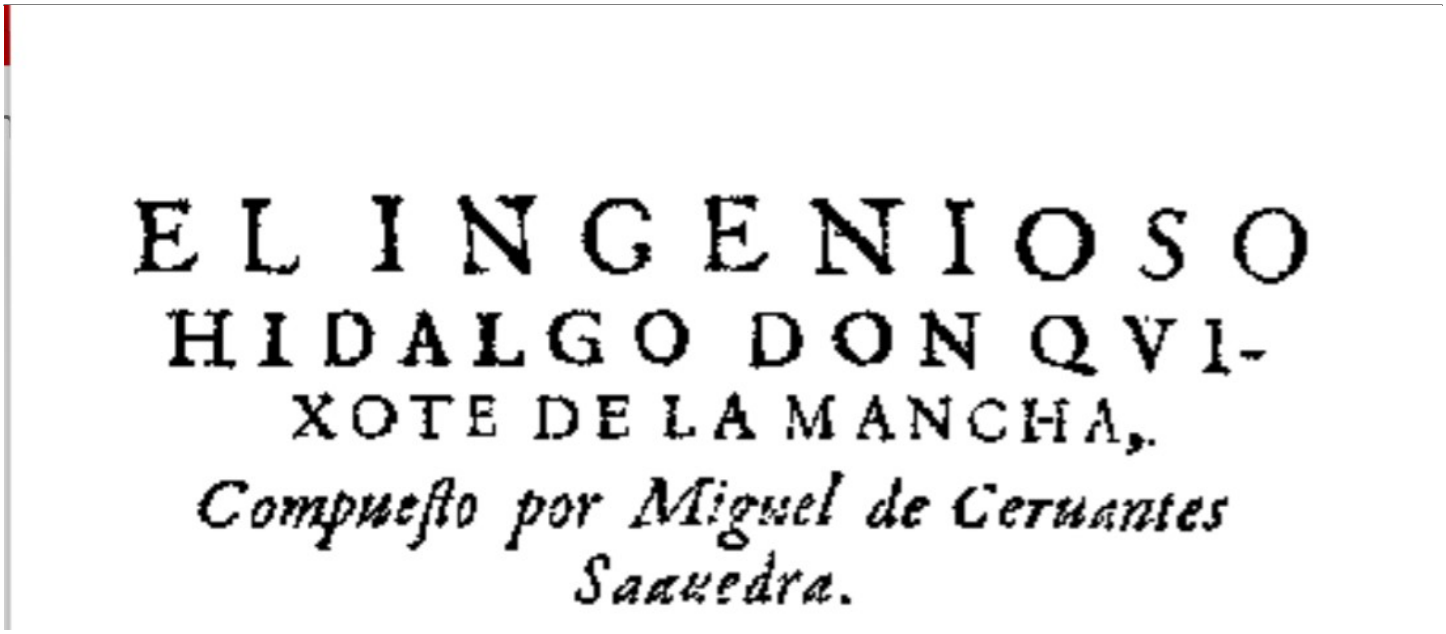

EL INGENIOSO
HIDALGO DON QVI-
XOTE DE LA MANCHA,
Compuesto por Miguel de Cervantes
Saavedra.

Els censors d'El Quixot ens permeten intuir que la primera Casa de Contractació de les Índies no era a Andalusia

Autor: Jordi Bilbeny
Data de publicació: 24-06-2023

A la primera part d'«El Quixot», En Servent ens diu diverses vegades que tothom que passa a les Índies ho fa des de Sevilla; però a la segona part escriu que hi van des de Cadis. Per què? En Jordi Bilbeny creu que l'error prové dels censors que van reescriure la novel·la.

A l'agost del 1998, a la recerca de vocabulari i referents culturals catalans de tota mena, vaig començar llegir l'única edició castellana conservada d'El Quixot. Encara que sembli una astracanada, dir que vaig llegir l'edició castellana d'aquesta novel·la insigne d'En Joan Miquel Servent (dit Miguel de Cervantes per la censura d'estat), és un intent d'aproximar-me escrupolosament i honesta als fets. Més enllà de la típica teologia en curs que pensa que El Quixot és una novel·la que va precedir els dinosaures i que ens ha arribat escrita, com un fòssil vivent, sense canvis ni correccions de cap tipus, jo estic convençut que hi va haver una edició anterior a la de 1605. Al capítol III de la 2a part, el mateix Servent, en parlar de la fama que arreu ha aconseguit el seu llibre, proclama amb tots els ets i uts, en boca de Sansón Carrasco: «Tinc per mi que al dia d'avui estan impresos més de dotze mil llibres de la tal història: si no, que ho digui Portugal, Barcelona i València, on s'han imprès, i encara hi ha fama que s'està imprimint a Anvers; i a mi em fa l'efecte que no hi ha d'haver nació ni llengua on no es tradueixi»[1].

És a dir, que En Servent és prou contundent quan, d'una banda, ens recalca que hi va haver una edició de Barcelona que no ens ha arribat, i, de l'altra, conseqüentment, que no hi va haver cap edició de Madrid. De la qual cosa jo en deduïa que l'edició madritenca d'En Juan de la Cuesta, del 1605, que tothom coneix i proclama com a edició real, no seria res més que una edició fictícia d'estat, feta molt possiblement amb el text del llibre perdut de Barcelona, com ha passat en tantes i tantes altres obres catalanes preservades en castellà, amb el nom de l'autor arreglat i els topònims del text i els noms dels personatges ja canviats[2].

Per tant, si hi va haver una edició catalana perduda, ben bé podia haver estat pel fet de ser escrita en català. Ho he

exposat en un munt d'articles[3], conferències[4] i un documental[5], als quals remeto a tothom que hi vulgui aprofundir una mica més. Però això, de retruc, té una implicació directa i insalvable: que El Quixot que ens ha arribat seria tan sols una traducció.

Una traducció on ja s'hauria arreglat el context, els noms de les ciutats i d'altra mena de topònims. A la segona part, que passa majoritàriament a Barcelona, això no és tan greu. Però a la primera, el despropòsit dels retocs, dels canvis, de les retallades i substitucions és inabastable i de molt difícil restauració. Però, tot i així, n'han quedat alguns rastres que ens permeten delatar el retoc del censor. O dels censors, quan no anaven del tot coordinats.

Un d'aquests retocs i canvis és el de la Casa de Contractació, des d'on es controlava tot el que anava i tornava a Amèrica i on es guardava la llista de tots els passatgers que travessaven l'Atlàntic en direcció al Nou Món o que en tornaven, així com tota altra mena de documentació que hi feia referència, incloses les cartes de navegar o mapamundis[6]. Segons Na Sibille Stocker i En Christian Windler, «la creació de l'anomenada Casa de Contractació a Sevilla (transferida al segle XVIII a Cadis) posà el comerç amb Amèrica sota el control de la Corona. Després del seu establiment a l'any 1503 [a Sevilla], aquesta institució no era gaire més que un magatzem reial on es guardava el "quint reial", és a dir, la part que corresponia a la Corona dels guanys obtinguts a les colònies. Però, en la mesura que el descobriment i l'explotació dels recursos minerals fou augmentant el volum del comerç d'ultramar, la Casa de Contractació esdevingué la institució reial encarregada exclusivament de l'organització i gravació fiscal de les activitats comercials entre el Vell i el Nou Món. Les seves competències abraçaran tot allò relacionat amb la navegació transoceànica i el tràfic comercial, així com l'emigració a les colònies»[7]. És a dir, que la Casa de Contractació es va convertir en una mena de control duaner —de duana oficial— sota el qual requeia la supervisió de tot el que sortia cap a les Índies i tornava a Espanya. Però no un control qualsevol. La ciutat, port i duana va esdevenir un autèntic monopoli comercial, a la qual ciutat cap altra més no li podia fer cap mena de competència. Na Stocker i En Windler parlen, com era d'esperar, del «monopoli comercial de Sevilla»[8] o, simplement, de «monopoli comercial»[9], o del «monopoli de la Casa de Contractació»[10], perquè ja queda sobreentès que sempre parlem de Sevilla. I és clar: si hi havia un monopoli això vol dir que només hi podia haver, conformement, un sol port. I, en aquest sentit, aquest parell d'estudiosos de les institucions econòmiques espanyoles al temps de les primeres gestes colonials americanes, no deixen de parlar de Sevilla com a «port únic de destinació i de sortida per al tràfic comercial» transatlàntic[11].

Com acabem de veure, els historiadors, economistes i estudiosos del tema, seguint com de costum els llibres i documents manipulats, situen unànimement i a l'uníson, aquesta Casa de la Contractació a Sevilla. També fa molts anys que, arran dels meus estudis sobre la censura d'estat aplicada als textos d'història americana, ja vaig posar en dubte que verament fos així i, finalment, he publicat la meva convicció que aquesta Casa de Contractació s'havia de trobar, primer a Barcelona i després a València, perquè és aquí on la trobem documentada i en funcionament actiu als anys de les primeres descobertes[12]. Posteriorment, En Pep Mayolas també s'ha sumat a aquesta revisió, argumentant amb acuïtat i contundència com aquesta primera Casa de Contractació, abans que passés a València, no podia ser altra que la de Barcelona[13].

Dic tot això i ho desglosso amb tots els ets i uts, perquè ara ho vull relacionar amb la informació que ens en dóna En Servent. Així, a la primera part del Quixot, al capítol XXIX, el nostre autor posa en boca del seu amic capellà: «Sabrà vostra mercè, senyor dom Quixot que jo i mestre Nicolau, el nostre amic i barber nostre, anàvem a Sevilla a cobrar certs diners que un parent meu, que feia molts anys que havia passat a les Índies, m'havia enviat, i no tan pocs que no passen de seixanta mil pesos assajats»[14]. Com que era costum que els diners de les Índies arribessin justament per «Sevilla», els entorns d'aquesta ciutat eren plens de lladres, sempre a punt d'assaltar-ne els beneficiaris. I això també es va donar. Raó per la qual En Servent rubricava: «I passant ahir per aquests llocs ens sortiren a l'encontre quatre saltejadors i ens tragueren fins les barbes»[15].

La novel·la segueix i, més endavant, al capítol XLII, En Servent ens torna a objectivar que coneix perfectament que a Sevilla hi ha la Casa de Contractació i que des d'aquesta ciutat salpen les armades de les Índies. I, així, en parlar de Zoraida, una noia enigmàtica mig mora mig cristiana, que era a punt de casar-se, escriu que un oïdor que havia d'assistir a les noces, al final no hi podria anar, «a causa de tenir noves que d'allí a un mes partia la flota de Sevilla a la Nova Espanya i fóra-li de gran incomoditat perdre el viatge»[16]. És a dir, que En Servent coneix perfectament que les flotes cap a les Índies sortien de Sevilla, on hi havia la Casa de Contractació, i, així, en deixa l'oportuna constància literària.

Aquestes dues afirmacions no són ni poden ser gratuïtes, ans han de respondre a un coneixement directe i viscut que En Servent havia de tenir dels assumptes americans i del lloc on, a Espanya, es gestaven: Sevilla. A la primera manifestació, En Servent reconeix que hom ha d'anar a Sevilla a cobrar uns diners que arriben de les Índies i, que, com que és a Sevilla on contínuament hi desembarquen els diners del Nou Món, hi ha tot de lladres escampats pels seus entorns. I, a la segona sentència, ens torna a indicar que la flota d'Índies partia de Sevilla.

Deia, a més a més, que les afirmacions no podien ser gratuïtes i que havien de respondre a una vivència molt particular d'En Servent, que havia d'haver vist aquell port, aquelles flotes i la Casa de Contractació on tots els assumptes americans es preparaven i es despatxaven.

En aquest caient, Dom Quixot exposa a En Sanxo Pança que «has de saber que als regnes i províncies novament conquerits, mai no estan quiets els ànims dels seus naturals ni tant de part del nou senyor, que no es tingui temor que han de fer alguna novitat per alterar de nou les coses i tornar, com diuen, a provar ventura»[17]. Amb la qual cosa En Servent ens advera que està al corrent de les noves que arriben dels regnes americans i de la voluntat dels seus naturals d'alliberar-se de llurs dominadors.

A més a més, Dom Quixot també comenta a En Sanxo que aspira dur a terme alguna gesta «amb què he de guanyar nom perpetu i fama en tot el que s'ha descobert de la terra»[18], que és una al·lusió directa a totes les terres americanes que s'acabaven de descobrir.

I, al capítol XXXIX, dedicat a explicar la vida i esdeveniments d'un captiu, on certs autors han vist un relat autobiogràfic d'En Servent[19], aquest ens exposa que un germà seu «escollí l'anar-se'n a les Índies, portant administrada la hisenda que pogués»[20]. I, més endavant, al capítol XLII, torna a rubricar que el germà d'aquell captiu anava «proveït per oïdor a les Índies, a l'Audència de Mèxic»[21]. I, amb el mateix to autobiogràfic, exposa que coneix un capità que li diu que «el meu germà petit és al Pirú, tan ric, que amb el que ha enviat al meu pare i a mi ha ben satisfet la part que s'endugué»[22].

Ultra això, som també sabedors, que al 1591 En Servent va adreçar un memorial a Felip II, pel qual «sol·licitava algun ofici vacant a les Índies i n'assenyalava alguns sobre els quals n'hagué de tenir certa informació privilegiada»[23]. Efectivament: els càrrecs vacants que En Servent sol·licita són la «comptadoria del Nou Regne de Granada, la de les galeres de Cartagena, el govern de Soconusco a Guatemala o el corregiment de la ciutat de la Pau», perquè, «amb qualsevol d'aquestes destinacions es donava per satisfet, apel·lant, com digué ell mateix, al remei a què s'acollien d'altres molts perduts a Sevilla, que era el passar a les Índies refugi i empara dels desesperats d'Espanya»[24]. O sigui: que En Servent, en demanar càrrecs per al govern colonial de les Índies, prou que havia de saber des de quin port els nous oficials reials o tresorers o governadors s'havien d'embarcar per anar-los a exercir al Nou Món; raó per la qual objectiva que Sevilla és plena de gent que espera «passar a les Índies» com a solució dels seus problemes.

D'afegit, també sabem per diversos biògrafs moderns, que En Cervantes va viure a Sevilla. D'acord amb En Krzysztof Sliwa, «el 30 d'octubre del 1564 el pare d'En Cervantes traslladà la seva residència a la capital d'Andalusia i aquest dia, no només se l'anomenà veí de Sevilla, sinó que ja hi era com a propietari o subarrendador, almenys, d'unes cases on vivia Juan Mateo de Ureña»[25]. En conseqüència, l'Sliwa afegia que «el pare del Manc de Lepant visqué amb la seva família a Sevilla»[26]. I rubricava: «Sembla, llavors, que Cervantes no passava de 17 anys quan hagué de residir a Sevilla. Per tant, aquí degué d'haver cursat els seus estudis de gramàtica i lletres humanes, que després perfeccionà a la cort»[27]. Finalment, també, i ja per acabar, val a dir que, mentre era «a Sevilla, Cervantes degué de gaudir del teatre i possiblement establí alguns contactes amb els integrants de les companyies teatrals que en aquest període representaren [llurs obres] als corrals sevillans»[28].

I no només això. Vull dir que no només visqué a Sevilla i s'interessà pel teatre andalús, sinó que, a més a més de conèixer la problemàtica americana i saber de primera mà on eren i d'on sortien les armades cap al Nou Món, al 1588 «fou nomenat comissari proveïdor de queviures per a les armades i flotes d'Índies»[29], càrrec que, segons sembla, va exercir fins al 1593, car En Ramón León ens testimonia que «fins a mitjan 1593 romangué Cervantes a Sevilla com a comissari de les flotes»[30].

Llavors, i en resolució, si tal com ens asseguren els estudiosos En Cervantes va viure a Sevilla des de ben jovenet, on va exercir el càrrec de comissari de les flotes d'Índies, que tant podien ser les Orientals com les Occidentals, perquè totes dues eren sota el mateix control de Sevilla[31], era ben natural que sabés que des d'aquesta ciutat sortien les armades d'Índies i que, per tant, la Casa de Contractació també era aquí.

Aleshores, amb tot això en ment i amb tot això situat a Sevilla, escrit aquí i allà, i glossat, comentat i publicat arreu, és ara altament revelador un nou paràgraf que trobem a la 2a part del Quixot, també relacionat amb aquesta Casa de Contractació i la sortida de les flotes d'Índies. Aquí En Servent escriu: «Sabràs, Sanxo, que els espanyols, i els que s'embarquen a Cadis per anar a les Índies Orientals, un dels senyals que tenen per entendre que han passat la línia equinoccial que t'he dit és que a tots els qui van a la nau se li moren els polls»[32]. I dic que és un paràgraf revelador, perquè ara, la Casa de Contractació, que regulava el comerç de les Índies Occidentals i Orientals alhora, és situada, com per art d'encanteri, a Cadis, on aquí s'embarquen els qui volen passar a les terres d'Àsia i de la part oriental d'Àfrica, que són les terres designades pel terme d'«Índies Orientals».

Per bé que En Joaquín Forradellas, a les notes de l'edició sobredita del Quixot, exposi que «quan s'escriu el Quixot, els territoris portuguesos d'aquells continents eren sota la corona comuna, i Cadis era el port de sortida per a aquelles destinacions», jo crec que s'equivoca, induït, segurament, pels textos retocats, puix que, tant a les Ordenances Reials de la Casa de Contractació de Sevilla del 1585[33], com a les del 1604[34], que acabo de citar, només hi ha una sola Casa de Contractació. Una i prou. I, com el nom de les Ordenances indica, és a Sevilla, tant per al comerç de les Índies Occidentals com de les Orientals. A més a més, disposo d'un altre tetx d'inicis del segle XVII ?concretament del 1627?, redactat per En Pau d'Espinosa, que ens explicita sense embuts que una part dels tresors de Jerusalem i d'altres de Roma havien arribat a Espanya: «De manera que totes aquestes riqueses vingueren a parar a Sevilla, com al present vénen les de totes les Índies Orientals i Occidentals, amb les altres coses que cria i produeix el Nou Món»[35].

Crec que, arribats aquí, podem pensar i, definitivament, creure que si totes les riqueses del món ?de l'Oriental i l'Occidental? arribaven tan sols a Sevilla és perquè tot i tothom també en sortia. I la raó, com podem suara deduir, és molt clara: perquè a Sevilla hi havia la Casa de Contractació de les Índies. De totes dues Índies. Hi era des del 1503. I, d'acord amb la història oficial, hi seria fins al 1717, que passaria, llavors, definitivament a Cadis per un reial decret de Felip V del 8 de maig d'aquell mateix any[36].

Però, aleshores, si el comerç amb les Índies Orientals, talment com amb les Occidentals, depenia d'un sol port i d'una sola ciutat, i aquesta era Sevilla, com En Servent escriu i repeteix a la primera part del Quixot, ¿per què a la segona part, se'ns explica que ja depenia de Cadis? ¿No seria que aquesta Casa, duana i port no era ni a l'un lloc ni a l'altre i que el censor de la primera part canviaria el nom de la ciutat original on radicava físicament i realment aquesta institució i el substituiria per «Sevilla», mentre que, a la segona part, un altre censor supervisaria el llibre, i sense saber ben bé com havia l'altre supervisor arreglat aquest punt precís del relat, el canviaria per «Cadis»? Jo, crec que sí. I que, molt probablement, la Casa de Contractació real seria a València. Car, si Cervantes fos verament el xativí Servent que fa anys que defenso ?amb una branca de la família Servent o Sirvent establerta a València[37], de la qual en destacava, a les darreries del segle XIV, el secretari i escrivà reial Bartomeu Sirvent[38]?, seria ben natural que pogués parlar de tot el que fa referència a les Índies i a la Casa de Contractació amb la naturalitat i freqüència que ho fa. Altrament, si la Casa ja existia a Sevilla i a inicis del segle XVIII, funcionava a ple rendiment, per què l'havien de traslladar, de bursada, a Cadis? Ningú no ho ha entès ben bé del tot i avui dia encara hi ha un debat sucós per intentar-ho explicar, jo crec que sense gaire o gens d'encert, entre d'altres raons, perquè, com és habitual, els estudiosos es creuen a ulls clucs la documentació recopiada, reescrita i, massa sovint, traduïda al castellà, sense ni tan sols sospitar que són davant de còpies traduïdes, reescrites i retocades de dalt a baix per la maquinària de la censura d'estat.

Algunes badades, com és ara anomenar «regne de Sevilla»[39] el territori on hi havia la Casa de Contractació, m'ho fan sospitar. Especialment perquè Sevilla, en aquells moments, feia segles que no existia ja com a regne de dret. I, molt possiblement, ni tan sols de fet. La qual cosa ens remet directament a un altre «regne» hispànic. I a un altre regne amb personalitat jurídica pròpia, com era el de València fins al 1717. A més a més, sabem que el port de València, al segle XVI, podia rebre mercaderies provinents del Nou Món, com és el cas dels tresors que va enviar En Cortès, des de Mèxic, a l'Emperador Carles, com a demostració de la seva conquesta. En Hugh Thomas ens advera que els procuradors d'En Cortès i de la vila de Veracruz arriben primer, al mes de març, a València[40], acompanyats d'un fabulós tresor. Aquí, En Lluís Veret, guardià de les joies de la Corona[41], empaqueta «el tresor en caixes meticulosament construïdes»[42] i, a Molins de Rei, «quan les Corts van acabar de tractar els temes principals, el Consell rebé els procuradors»[43], els quals portaven també un memorial que el descobridor mexicà enviava a l'Emperador[44]. Amb la qual cosa podem intuir, si som capaços de mirar més enllà dels textos i documents retocats i reescrits, que, si els tresors de Mèxic arribaven per València, és que aquí hi devia haver hagut la veritable Casa de Contractació. Aquesta és també una altra relliscada del constructe oficial espanyol i castellanista de la Història.

I, finalment, i perquè siguem molt conscients que el terme «Sevilla» a l'obra serventina, talment com passa a la biografia d'En Colom[45], és una interpolació censòria amb evidents finalitats polítiques, deixeu-me acabar aquesta breu exposició amb l'exemple de la novel·leta de «Les dues donzelles». La trama d'aquest relat gira a l'entorn d'una noia que cerca el seu enamorat, embarcat al «port de Santa Maria» en unes galeres que anaven a Nàpols[46]; però que, curiosament, per trobar-lo, ha de venir a Barcelona, «on d'ordinari solen parar les galeres que passen a Itàlia, o vénen a Espanya»[47]. Si seguim el relat i mirem de fer-lo quadrar en temps real, tot sembla suggerir que, l'endemà que els protagonistes surtin d'un indret situat «a cinc llegües de la ciutat de Sevilla»[48], sense que els passi cap contratemps digne d'esment, i com qui no vol la cosa, tot xino-xano, «arribaren a dues llegües d'un lloc que n'és a nou de Barcelona, que es diu Igualada»[49]. Doncs, això.

Jordi Bilbeny,

Abadia de Solivella, 19-22 de juny del 2023

NOTES I BIBLIOGRAFIA:

[1] MIGUEL DE CERVANTES, Don Quijote de la Mancha; edició de Francisco Rico i notes de Joaquín Forradellas, Biblioteca Clásica-50, Instituto Cervantes / Crítica, 2a edició corregida, Barcelona, 1998, p. 647-648.

[2] Vg. JORDI BILBENY, Inquisició i Decadència. Orígens del genocidi lingüístic i cultural a la Catalunya del segle XVI; Librooks Barcelona, SL.; Barcelona, 2018.

[3] Vg. JORDI BILBENY, «Cervantes no es deia Cervantes», web de l'Institut Nova Història, 1r de maig del 2010, https://www.inh.cat/articles/Cervantes-no-es-deia-Cervantes; «L'edició barcelonina desapareguda d'"El Quixot"», web de l'Institut Nova Història, 1r de maig del 2010, https://www.inh.cat/articles/L'edicio-barcelonina-desapareguda-d'-El-Quixot-; «El Quixot, una obra reelaborada, plena de retocs, retallades i interpolacions premeditades», web de l'Institut Nova Història, 1r de maig del 2010, https://www.inh.cat/articles/El-Quixot,-una-obra-reelaborada,-plena-de-retocs,-retallades-i-interpolacions-premeditades; «El Quixot és una traducció», web de l'Institut Nova Història, 1r de maig del 2010, https://www.inh.cat/articles/El-Quixot-es-una-traduccio-article-d'En-Jordi-Bilbeny; «Una prova concloent que El Quixot va ser escrit en català», web de l'Institut Nova Història, 1r de maig del 2010, https://www.inh.cat/articles/Una-prova-concloent-que-El-Quixot-va-ser-escrit-en-catala; «De Cervantes a Servent i de Servent submís i badoc a senyor del pensament», web de l'Institut Nova Història, 28 de març del 2012, https://www.inh.cat/articles/De-Cervantes-a-Servent-i-de-Servent-submis-i-badoc-a-senyor-del-pensament; «En Servent, el Persiles i la censura», 1r de juny del 2012, web de l'Institut Nova Història, https://www.inh.cat/articles/En-Servent,-el-%3Ci%3EPersiles%3C-i%3E-i-la-censura; «Catalanades, catalanismes i errors de traducció a El Ingenioso Hidalgo Don Quixote de la Mancha», web de l'Institut Nova Història, 26 d'agost del 2013; https://www.inh.cat/articles/Catalanades,-catalanismes-i-errors-de-traduccio-a-%3Ci%3EEl-Ingenioso-Hidalgo-Don-Quixote-De-La-Mancha%3C-i%3E; «Don Quixot i les gestes i conquestes inexistents dels castellans», 24 de novembre del 2013; https://www.inh.cat/articles/Don-Quixot-i-les-gestes-i-conquestes-inexistents-dels-castellans; «Catalanades, catalanismes i errors de traducció a la Segons Part d'El Ingenioso Caballero Don Quijote de la Mancha», web de l'Institut Nova Història, 29 de maig del 2014, https://www.inh.cat/articles/Catalanades,-catalanismes-i-errors-de-traduccio-a-la-Segona-Part-d'%3Cem%3EEl-Ingenioso-Cavallero-Don-Qujote-de-la-Mancha%3C-em%3E; «Parel·lelismes i identitats entre Miguel de Cervantes i els Servent», web de l'Institut Nova Història, 9 de febrer del 2015, https://www.inh.cat/articles/Paral-lelismes-i-identitats-entre-Miguel-de-Cervantes-i-els-Servent;

[4] Vg. JORDI BILBENY, «Miguel de Cervantes o Miquel de Servent?», conferencia pronunciada al Via Fora, de Gràcia, el 14 de juny del 2005, https://www.inh.cat/articles/Conferencia-Miguel-de-Cervantes-o-Miquel-de-Servent--a-Barcelona; «Cervantes, català», conferencia pronunciada a l'Edifici Calisay, d'Arenys de Mar, el 17 de novembre del 2005, https://www.inh.cat/articles/Conferencia-Cervantes-catala-a-Arenys-de-Mar; «Miguel de Cervantes, català. Proves d'una ocultació», conferencia pronunciada a la Facultat de Lletres de la Universitat Autònoma de Barcelona, el 15 de desembre del 2005, organitzada per l'Agora Literària dels Països Catalans; «Miguel de Cervantes, català: raóns d'una ocultació», conferencia pronunciada al Centre Cultural de Cardedeu, el 28 de febrero del 2006; «Miguel de Cervantes era Joan Miquel Servent. Proves, documents, raons», conferencia pronunciada al 7è Cicle de Tardor sobre la falsificació de la historia de Catalunya, Barcelona, 27 de gener del 2016, https://www.youtube.com/watch?v=UP9ueITeTvw; «Miguel de Cervantes era català: la recuperació d'un escriptor de Xixona que la censura espanyola va esborrar», conferencia pronunciada a la Sala d'Actes del Casal de Cultura de Matadepera, el 24 d'abril del 2017, https://www.youtube.com/watch?v=CWqaO-_Nv64

[5] Vg. «Enigma Cervantes», un documental de David Grau i Jordi Bilbeny, Pilar Montoliu Produccions, Barcelona, 2006; i FRANCESC MAGRINYÀ, «Engima Cervantes. La transcripció del documental (1/3)», web de l'Institut Nova Història, 14 de març del 2012, https://www.inh.cat/articles/Enigma-Cervantes.-La-transcripcio-del-documental-1-3-; «Enigma Cervantes. La transcripció del documental (2/3)», web de l'Institut Nova Història, 16 de març del 2012, https://www.inh.cat/articles/Enigma-Cervantes.-La-transcripcio-del-documental-2-3- i «Enigma Cervantes. La transcripció del documental (3/3)», web de l'Institut Nova Història, 19 de març del 2012, https://www.inh.cat/articles/Enigma-Cervantes.-La-transcripcio-del-documental-3-3-

[6] Vg. CARLOS ÁLVAREZ NOGAL, «Instituciones y desarrollo económico: la Casa de la Contratación y la carrera de Indias 81503-1790)», La Casa de la Contratación y la navegación entre España y las Indias; edició coordinada per Antonio Acosta Rodríguez, Adolfo González Rodríguez i Enriqueta Vila Vilar; Universidad de Sevilla – Consejo Superior de Investigaciones Científicas – Fundación El Monte, Sevilla, 2003, p. 37.

[7] SIBILLE STOCKER i CHRISTIAN WINDLER, Instituciones y desarrollo socio-económico en España e Hispanoamérica desde la época colonial; traducció de l'alemany de Lioba Renner, Serie Diálogo, núm. 7, Fundes, Santafé de Bogotá, D.C., 1994, p. 16.

[8] Ídem, p. 15 i 18.

[9] Ídem, p. 16.

[10] Ídem, p. 16, 17 i 21.

[11] Ídem. p. 16.

[12] Cf. JORDI BILBENY, «La Llotja de Barcelona i la Descoberta d'Amèrica», web de l'Institut Nova Història, 25 de novembre del 2015, https://www.inh.cat/articles/La-Llotja-de-Barcelona-i-la-Descoberta-d'America; i «La Llotja, la Taula de Canvi i la Casa de Contractació de Barcelona en la descoberta d'Amèrica», Cristòfor Colom i l'Amèrica Catalana (1475-1516); Librooks Barcelona, S.L.; Barcelona, 2021, p. 37-66.

[13] PEP MAYOLAS, «La fantasmagórica Casa de Contractació de Barcelona per anar a les Índies (1493-1503), web de l'Institut Nova Història, 31 de maig del 2016; https://www.inh.cat/articles/La-fantasmagorica-casa-de-contractacio-de-Barcelona-per-anar-a-les-Indies-1493-1503-

[14] M. DE CERVANTES, ob. cit., p. 344.

[15] Ídem.

[16] Ídem, p. 499.

[17] Ídem, p. 163.

[18] Ídem, p. 273.

[19] MARÍA ANTONIA GARCÉS, «En las fronteras de la ficción: La historia del cautivo (Quijote, I, 37-42)», Príncipe de Viana, 236 (2005), p. 619-631.

[20] M. DE CERVANTES, ob. cit., p. 452.

[21] Ídem, p. 495.

[22] Ídem, p. 497-498.

[23] HÉCTOR BRIOSO SANTOS, Cervantes y Amércia; Fundación Carolina. Centro de Estudios Hispánicos e Iberoamericanos, Marcial Pons, Ediciones de la Historia, S.A.; Madrid, 2006,p. 180

[24] «Vida de Miguel de Cervantes Saavedra», Obras de Miguel de Cervantes Saavedra; Biblioteca de Autores Españoles, desde la Formación del Lenguaje hasta Nuestros Dias; ordenada i il·lustrada per Buenaventura Carlos Aribau, M. Rivadeneyra, Editor; tercera edició, Madrid, 1864, p. XXI.

[25] KRZYSZTOF SLIWA, Vida de Miguel de Cervantes Saavedra; Estudios de Literatura-95, Kurt und Roswitha

Reichenberger, Kassel, 2005, p. 244.

[26] Ídem.

[27] Ídem.

[28] LOLA GONZÁLEZ, «Y mientras tanto escribía el Quijote (1605). Cervantes y el teatro», Cervantes y su mundo; edició de Kurt Reichenberger y Darío Fernández-Morera, Estudios de Literatura-91, Kurt und Roswitha Reichenberger, Kassel, 2005, vol. II, p. 237.

[29] JUAN EUGENIO HARTZENBUSCH, «Prólogo de esta edición», “El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de la Mancha”, tom primer, text corregit amb un estudi especial de la primera edició per J. E. Hartzenbusch; Obras Completas de Cervantes, Imprenta de Don Manuel Rivadeneyra, Argamasilla de Alba, 1863, tom III, p. VIII.

[30] RAMON LEON MAINEZ, Vida de Miguel de Cervántes Saavedra; Tip. La Mercantil, Cadis, 1876, tom I, p. 94.

[31] Vg. Ordenanças Reales para los Iuezes Letrados de la Casa de la Contractacion de Sevilla; Francisco Sanchez, Madrid, M.D.LXXXV, foli I A i 3[recte] i Ordenanzas Reales, para la Casa de Contratacion de Sevilla, y para otras cosas de las Indias, y de la navegacion y contratacion dellas; Herederos de Iuan Iñiguez de Lequerica, Valladolid, M.DCIIII, p. 50 i 52.

[32] M. DE CERVANTES, ob. cit., p. 870.

[33] Vg. Ordenanças Reales para los Iuezes Letrados de la Casa de la Contractacion de Sevilla; ob. cit., folis I A i 3[recte].

[34] Vg. Ordenanzas Reales, para la Casa de Contratacion de Sevilla, y para otras cosas de las Indias, y de la navegacion y contratacion dellas; ob. cit., p. 50 i 52.

[35] PABLO DE ESPINOSA DE LOS MONTEROS, Primera Parte, de la Historia, Angiguedades y Grandezas, de la Muy

Noble y muy leal Ciudad de Sevilla; Officina de Matias Clavijo, Sevilla, 1627, p. 71 [vers].

[36] ALLAN J. KUETHE, «La Casa de la Contratación en la época de su traslado a Cádiz», La Casa de la Contratación y la navegación entre España y las Indias; ob. cit., p. 209, nota 11.

[37] Vg. RAFAEL VALLDECABRES RODRIGO, El cens de 1510. Relació dels focs valencians ordenada per les corts de Montsó; Universitat de València, València, 2002 , p. 418, 419, 438, 439 i 538.

[38] Cf. AGUSTÍN RUBIO VELA, L'escrivania municipal de València als segles XIV i XV: burocràcia, política i cultura; Generalitat Valenciana. Consell Valencià de Cultura, València, 1995, p. 49, 89 i 106.

[39] Ídem, p. 209.

[40] HUGH THOMAS, La conquista de México; Editorial Planeta, S.A.; 7a edició, Barcelona, 1995, p. 390.

[41] Ídem, p. 387 i 390.

[42] Ídem, p. 390.

[43] Ídem, p. 394.

[44] DEMETRIO RAMOS, Hernán Cortés. Mentalidad y propósitos; Ediciones Rialp, S.A.; Madrid, 1992, p. 170 i 174.

[45] JORDI BILBENY «La casa barcelonina d'En Cristòfor Colom que els censors van intentar situar a Sevilla», El dit d'En Colom. Catalunya, l'Imperi i la primera colonització americana (1492-1520); Llibres de l'Índex, Barcelona, 2010, p. 21-31.

[46] MIGUEL DE CERVÁNTES SAAVEDRA, «Las dos doncellas», Novelas ejemplares; Librería Europea de Baudry, nova edició, París, 1835, p. 272.

[47] Ídem, p. 273.

[48] Ídem, p. 264.

[49] Ídem, p. 273.